

5. EGYENÁRAM

Előismeret:

Elektromos áram, potenciál, feszültség, ellenállás. Az Ohm-törvény. Ellenállások soros és párhuzamos kapcsolása. Kirchhoff-törvények. Áramkörszámítás. Az elektromos áram teljesítménye.

Telep elektromotoros ereje és belső ellenállása, kapocsfeszültség.

Műszerek bekötése, belső ellenállása.

Potenciométer működési elve.

Hibaszámítás. Egyenes illesztés a legkisebb négyzetek módszerével (ld. az 1. mérés leírását!)

A gyakorlat célja:

Ismerkedés az áram- és feszültségmérő műszerekkel és a műszerjellemzőkkel (méréshatár, pontosság, belső ellenállás). Feszültségosztó működése.

A szükséges eszközök és a kapcsolási rajzokon alkalmazott jelölésük:

- **T** Tápegység

Kb. 6 V egyenfeszültséget szolgáltató reális feszültségforrás. A tápegységeket egy központi egyenfeszültségű tápegységről üzemeltetjük.

- **M** Digitális kijelzésű univerzális mérőműszer

Mindig a lehető legkisebb méréshatáron mérjünk, de mérési sorozat felvétele közben ne változtassuk a méréshatárt, mert ezzel megváltozik a műszer belső ellenállása, és ez befolyásolhatja a mérési eredményt!

- **H** Helipot

A potenciométer egy hárompólus: egy olyan ellenállás, aminek nem csak a két végén van egy-egy kivezetése, hanem van egy harmadik is –a csúszó érintkező, röviden „csúszka”–, amelynek helyzete állítható a potenciométer két vége között tetszőleges helyzetbe. A csúszó érintkező a teljes ellenállást két részre osztja,

melyek összege a potenciométer összellenállása: $R_1 + R_2 = R_H$; vagyis a potenciométer úgy képzelhető el, mintha két ellenállásunk lenne (ld. az ábra jobb oldalát).

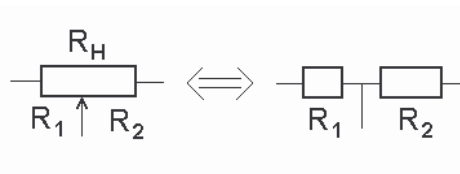
A helipot olyan potenciométer, ahol a csúszó egy henger palástján, csavarvonalban halad, ami pontosabb állítást tesz lehetővé. R_H a helipot összellenállása. A helipot 10 fordulatú, 100-as osztású (azaz 0-tól 1000-ig állítható) értékállítóval -ún. mikrodiállal- van ellátva, az ezen leolvasott 'n' skálárésszel egyenesen arányos a helipot egyik (0-hoz kötött) vége és a csúszója közötti ellenállás, R_1 :

$$R_1 = \frac{n}{1000} \cdot R_H$$

A helipot panelra van szerelve. Az egymás alatti kivezetések össze vannak kötve a panel hátoldalán, hogy megkönnyítsék az elágazások szerelését. A szélső kivezetések a helipot végpontjaihoz, a középső kivezetések a helipot csúszójához csatlakoznak.

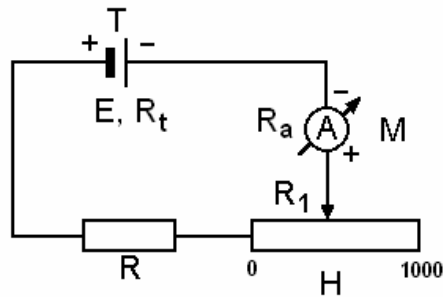
- **R** Állandó ellenállások

- **Mérőzsinórok**

Mérési feladatok

1. Soros áramkörszabályozás

1. ábra. Soros szabályozás

A helipot értékállítóját tekerve megváltozik a helipot áramkörbe bekötött R_1 ellenállása, és ezzel az áramkör összellenállása. Ezzel tudjuk szabályozni az R ellenálláson átfolyó áram nagyságát (és a rajta eső feszültséget és a teljesítményt). Az áramkörben folyó áram:

$$I(R_1) = \frac{E}{R_1 + R_m + R}, \quad (1)$$

ahol $R_m = R_t + R_a$, a tápegység és a mérőműszer belső ellenállásának összege.

Feladat:

- Állítsuk össze az 1. ábrán látható kapcsolást! (R számjeles ellenállás legyen.)
- Az R_1 ellenállás változtatásával (a helipot értékállítójának forgatásával) változtassuk az áramkörben folyó áramot és mérjük 11 különböző R_1 értéknél! Az adatokat írjuk a mérésvezető által kiosztott táblázatba.

Kiértékelés:

- Számoljuk ki az R_1 és $1/I$ értékeket!
- Ábrázoljuk $1/I$ -t R_1 függvényében!
- Határozzuk meg a körben lévő tápegység E elektromotoros erejét, és a tápegység és a műszer együttes belső ellenállását, R_m -et, (1) linearizálásával:

(1) átalakításával látjuk, hogy az áram reciproka R_1 -nek lineáris függvénye:

$$\frac{1}{I} = \frac{1}{E}R_1 + \frac{R + R_m}{E} \quad (2)$$

Az $1/I - R_1$ függvény meredeksége az elektromotoros erő reciproka, $a = 1/E$,
tengelymetszete pedig $b = (R_m + R)/E$.

Az egyenes paramétereit a *legkisebb négyzetek módszerével* határozzuk meg!

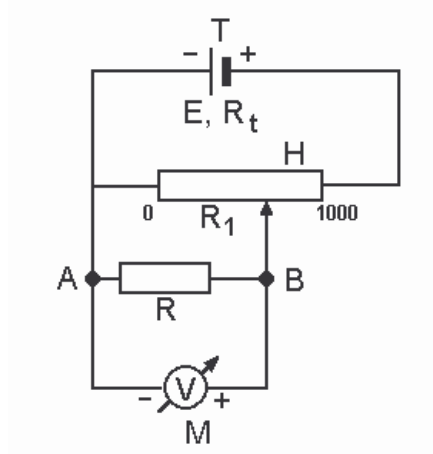
- Tüntessük fel az a,b paraméterű egyenest az $1/I - R_1$ grafikonon!
- Számoljuk ki E és R_m értékét az a,b paraméterekből!

Beadandó: az $R_1 - I - 1/I$ táblázat, az $1/I - R_1$ grafikon a mért eredményekkel és az a,b paraméterű egyenessel, valamint az E elektromotoros erő és R_m , a belső ellenállások összege.

Szorgalmi feladat:

Határozzuk meg E és R_m értékét az $I(R_1, E, R_m)$ hiperbola illesztésével!

2. Potenciometrikus feszültszabályozás

2. ábra. Potenciometrikus feszültszabályozás

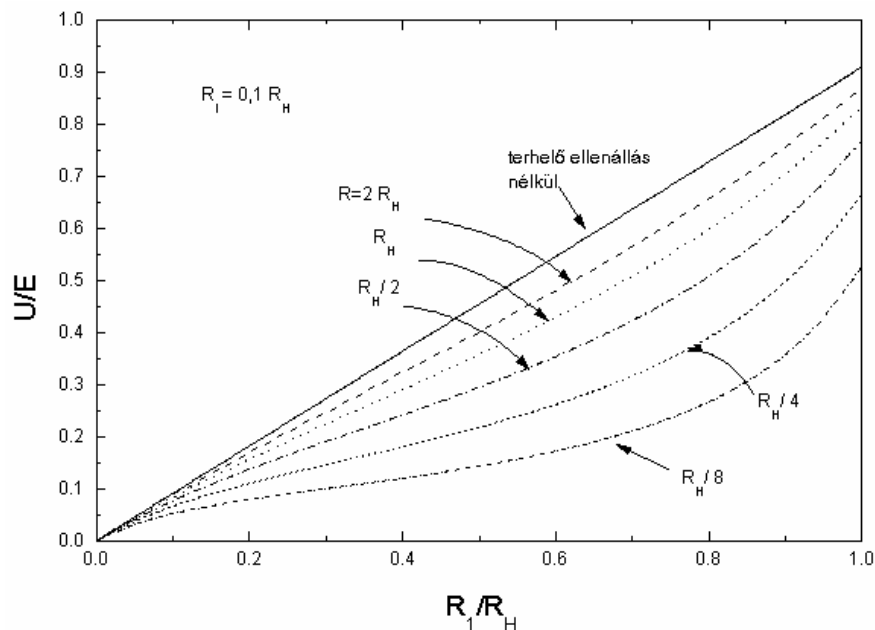
Az A, B pontok közé kötött R ellenálláson eső U_{AB} feszültséget (és a rajta átfolyó áramot és a teljesítményt) szabályozzuk a vele párhuzamosan kötött helipot segítségével. Ezt a feszültséget fejezzük ki az R ellenállás és a helipot 0 pont és csúszka közötti R_1 ellenállása függvényeként:

$$U_{AB}(R_1, R) = E \frac{\frac{R_1 R}{R_1 + R}}{\frac{R_1 R}{R_1 + R} + (R_H - R_1) + R_t} \quad (3)$$

Itt R_t a tápegység belső ellenállása. A voltmérőt ideálisnak tekinthetjük.

Az A, B pontok közti feszültség adott R-nél a helipot R_1 ellenállásának növelésével monoton, de nem lineárisan nő. Minél nagyobb az R terhelő ellenállás értéke, annál jobban megközelíti a függvény az egyenest, amit akkor kapunk, ha R értéke "végtelen" nagy:

$$U_{AB}(R_1, \infty) = E \frac{R_1}{R_t + R_H} \quad (4)$$

Feladat:

- Állítsuk össze a 2. ábrán feltüntetett kapcsolást! R betűjeles ellenállás legyen.
- Mérjük az R állandó ellenálláson eső feszültséget 15 különböző R_1 értéknél! $U_{AB}(R_1, R)$
- Távolsítsuk el a terhelő R ellenállást (ezzel az R ellenállás értékét "végtelenre" növeltük) és mérjük meg az U_{AB} feszültséget a táblázatban megjelölt mikrodiálállásoknál! $U_{AB}(R_1, \infty)$

Kiértékelés:

- Ábrázoljuk a mért $U_{AB}(R_1, R)$ és $U_{AB}(R_1, \infty)$ értékeket az R_1 ellenállás függvényében!
- Számítsuk ki a telep R_t belső ellenállását a terheletlen esetben mért három $U_{AB}(R_1, \infty)$ értékből a legkisebb négyzetek módszerével, felhasználva az E elektromotoros erőnek az előző feladatban meghatározott értékét!

Vigyázat: mivel *tudjuk*, hogy az egyenes tengelymetszete zérus, a meredekségre most nem ugyanaz a képlet alkalmazandó, mint amikor a tengelymetszet nem zérus! (Vezessük le a megfelelő képletet!)

- Számoljuk ki az ampermérő belső ellenállását az előző feladatban kiszámolt R_m -et felhasználva.

Beadandó: a mérési eredmények táblázatosan és grafikusan (R_1 , $U_{AB}(R_1, R)$, $U_{AB}(R_1, \infty)$), valamint a telep R_t belső ellenállása és végül R_a , az ampermérő belső ellenállása.

Szorgalmi feladat:

5.3. Kompenzáció

A gyakorlat célja:

A kompenzáció elvét használó feszültségmérés elvének megismerése és alkalmazása.

Voltmérővel úgy mérjük meg egy tetszőleges AB kétpóluson eső U_{AB} feszültséget, hogy párhuzamosan kötjük a voltmérőt a mérendő hálózatrésszel (az A és B pontok közé). A voltmérő véges R_v ellenállása most része lesz az áramkörnek, egy új ágat nyitunk az AB kétpólussal párhuzamosan, az áramkör megváltozik, és így a mért feszültség különbözni fog attól az U_{AB} értéktől, melyet mérni akartunk. A hiba annál kisebb, minél nagyobb a voltmérő belső ellenállása. Ideális voltmérő belső ellenállása végtelen. A Deprez-rendszerű analóg műszerek alapműszerének belső ellenállása 1 V méréshatárnál 500-1000 ohm. A mérésnél használt digitális voltmérőnk belső ellenállása kb. 50 MΩ.

Az olyan aktív kétpóluson, melynek nagy a belső ellenállása, vagy csak nagyon kis áramerősséggel terhelhető, különben „kimerül” (pl. elektrokémiában az elektródpotenciálok mérésénél), olyan módszert kellene választani feszültségméréshez, melynél nem folyik áram a mérendő feszültségforráson keresztül. Erre ad lehetőséget a **kompenzációs elv**, amikor a mérendő feszültséget egy ismert, standard feszültséggel hasonlítjuk össze. Ha egy hurokba két azonos elektromotoros erejű telepet kötünk egymással szembe, akkor a hurokban nem folyik áram. A kompenzációs feszültségmérés azt jelenti, hogy a mérendő feszültségforrással szembe egy változtatható feszültségű forrást kötünk, melynek a feszültségét úgy állítjuk be, hogy az áramerősség nulla legyen. Hogy valósítjuk meg ezt a gyakorlatban?

Az előbb láttuk, hogyan lehet potenciométerrel feszültséget szabályozni. Kössünk egy telepet a potenciométer két végéhez, akkor a potenciométer zérus pontja és a csúszó egy változtatható feszültségű forrásnak felel meg. Ezekhez a pontokhoz kapcsoljuk a mérendő feszültségforrás AB sarkait úgy, hogy a körbe még egy érzékeny árammérő műszert (galvanométert) iktatunk be. **Vigyázzunk, hogy a telep és a mérendő feszültségforrás azonos előjelű pólusai érintkezzenek!** A csúszó helyének változtatásával elérhetjük, hogy a galvanométer zérus áramot mutasson: ekkor a csúszó és a 0 pont közötti feszültség megegyezik a mérendő feszültségforrás U_{BA} feszültségével. Ezt a feszültséget kiszámolhatjuk az R_1 ellenállás és a T telepen folyó áram, I_s segítségével: $U_{C0} = R_1 I_s$.

I_s független a mérendő feszültségtől a kompenzált állapotban (azaz amikor a galvanométeren nem folyik áram).

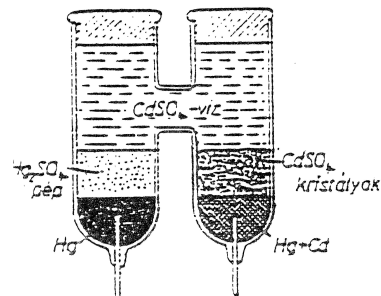
I_s -t a segédtelep ϵ_s elektromotoros ereje és a segédáramkörben lévő eredő ellenállás határozza meg; az utóbbi magába foglalja a helipot R_H ellenállása mellett a telep R_t belső ellenállását is, mely azonban általában nem ismert:

$$I_s = \frac{\epsilon_s}{R_H + R_t}$$

I_s -t meghatározhatjuk viszont egy ismert elektromotoros erejű feszültségforrás segítségével, pl. *Weston-féle normálemmel*.

Weston-féle normálem

Feszültségétalonként használatos kadmium-normálem, melynek elektromotoros ereje csak kissé függ a hőmérséklettől, 20 °C-on 1,01865 V. Speciális felépítése miatt gyakorlatilag sohasem "merül ki", mivel nempolározódó elektródokkal rendelkezik. (Anódja Hg_2SO_4 péppel fedett higany, a katód kadmium amalgám $CdSO_4$ -tal fedve, az elektrolit kadmiumsulfát telített vizes oldata). Csak 10 μA -nél kisebb áramerősséggel terhelhető.

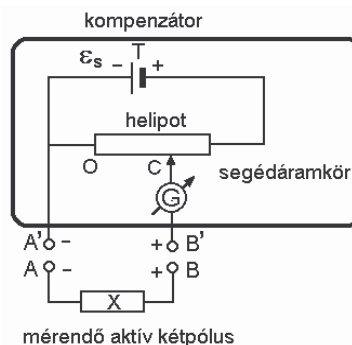
A Weston-féle normálem felépítése

Legyen a normálem feszültsége ϵ_0 . Kössük az ismeretlen kétpólus helyére, és kompenzáljuk ki a kört. Legyen ekkor az R_{OC} ellenállás értéke R_0 ; ekkor

$$U_{OC}(\text{normálem}) = \epsilon_0 = I_s R_0.$$

Kössük most az ismeretlen feszültségű AB kétpólust a kompenzátorra. Kompenzáljuk ki az áramkört. A helipotról leolvasható ellenállás legyen most $R_{OC} = R_x$, és

$$U_{OC}(\text{ismeretlen}) = U_x = I_s R_x.$$

Állandó áramú (Poggendorf) kompenzátor

A két egyenletet elosztva I_s kiesik, és az ismeretlen feszültség

$$U_x = \varepsilon_0 R_x / R_0. \quad (5)$$

A helipot ellenállása arányos a leolvasható skálárészekkel, n -nel. Ha a normálem esetében n_0 skálárésznél állt a csúszka a kompenzált állapotban, az ismeretlen feszültség mérésénél pedig n_x -nél, akkor a meghatározandó feszültség

$$U_x = \frac{n_x}{n_0} \cdot \varepsilon_0. \quad (6)$$

Eszközök

- A segédáramkörben alkalmazandó feszültségforrás.
- $R_H = 1$ k Ω ellenállású, $n = 1000$ beosztású értékállítóval ellátott helipot.
- Kiiktatható védőellenállással ellátott galvanométer.
- Weston-féle normálem.
- Ismeretlen elektromotoros erejű és belső ellenállású telep.
- Egy ismert ellenállás és egy zseblámpaizzó.
- Műszerzsínórok.

A mérés kivitelezése

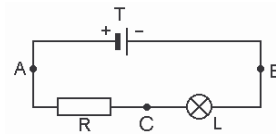
a.) Állítsuk össze az ábra szerint az állandó áramú kompenzátort úgy, hogy a helipot "0" pontja a segédtelep negatív pólusával legyen összekötve. Ekkor a helipot csúszójának "0" helyzetében $U_{AB} = 0$.

b.) Hitelesítsük a kompenzátort a Weston-elemmel. Kapcsoljuk az elem negatív sarkát a B ponthoz, pozitív sarkát a galvanométerhez, és a csúszó változtatásával keressük meg az árammentes állapotot. Ekkor iktassuk ki a galvanométer védőellenállását, és ebben az érzékeny állapotban kompenzáljuk ki az áramkört. Olvassuk le az értékállítón a csúszka helyzetét, és jegyezzük fel n_0 -t. Ismételjük meg 5-ször a mérést.

c.) Most kössük az ismeretlen elektromotoros erejű telepet össze a kompenzátorral, figyelve a polaritásra! Itt is keressük meg az árammentes állapotot és olvassuk le az a csúszó helyzetét az értékállítón (n_x). Ezt a mérést is 5-ször ismételjük.

d.) Kössük a telepre az izzót és az egyik ellenállást egymással sorba kötve (2.3 ábra).

Mérjük meg az U_{AB} kapocsfeszültséget,
az ellenálláson eső U_{AC} és
az izzólámpán eső U_{CB} feszültséget.

2.3 ábra. Az összeállítandó áramkör

A kompenzátorral sem tudunk tökéletes árammentességet biztosítani, a galvanométer leolvasási hibájánál kisebb áram még folyhat az áramkörben. Ez μA nagyságrendű.

Kiértékelés:

Határozzuk meg n_0 és n_x átlagát és hibáját. Számítsuk ki az ε_x elektromotoros erőt az (5) képlettel, valamint ε_x hibáját az n_0 és n_x mérésének hibájából. Ha a méréssorozat kiértékelésénél fél skálárésznél kisebb hibát kaptunk, számoljunk fél skálárész leolvasási hibával!

Az ellenállás értékének ismeretében számítsuk ki az izzólámpán folyó áramot és a telep belső ellenállását.

Kérdések, gyakorló feladatok

Igaz-e, hogy*

- a laposelem feszültsége független attól, hogy milyen áramkörbe van bekötve?
- az ampermérőt sorosan kell bekötni?
- két ellenállás soros eredője mindig nagyobb, mint közülük a nagyobb ellenállás értéke?
- két ellenállás párhuzamos eredője mindig kisebb, mint közülük a kisebb ellenállás értéke?
- egy potenciométer két oldala ellenállásának összege a csúszka helyzetétől független állandó érték?
- egy telep sarkain mérhető feszültség nem lehet nagyobb a telep elektromotoros erejénél?
- egy reális (azaz nem zérus belső ellenállású) feszültségforrásra rákötve egy változtatható ellenállást, az ellenálláson a teljesítmény csökkeni fog az ellenállás növelésével, mert kisebb áram folyik át rajta?
- négy darab 10 ohmos ellenállást össze lehet úgy kapcsolni, hogy az eredő 10 ohmos legyen?
- két ellenállás párhuzamos eredője a kisebb és a nagyobb ellenállás érték közé esik?
- soros áramkörszabályozásnál a kör ellenállásának növelésével növeljük a körben folyó áramot?
- három párhuzamosan kapcsolt ellenállás eredője kisebb a legnagyobbánál, de nagyobb a legkisebbnél?
- voltmérőt párhuzamosan kell bekötni arra két pontra, ami között mérni akarjuk a feszültséget?
- egy telep kapocsfeszültsége (azaz a sarkain mérhető feszültség) csökken, ha a kör ellenállását úgy változtatjuk, hogy a telepen átfolyó áram nőjön?

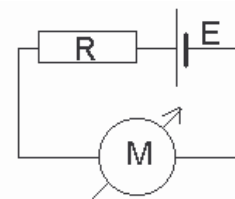
*A válaszokhoz indoklást is kérünk!

E1) A telep elektromotoros ereje $E = 10 \text{ V}$, belső ellenállása 2Ω ; $R = 88 \Omega$;

M egy univerzális V-A- Ω mérő digitális műszer.

a) Mit mutat voltmérőként bekötve? (Ilyenkor a belső ellenállása végtelennek tekinthető.)

b) És mekkora áramerősséget mutat, ha ampermérőként kötjük be és 200 mA-es méréshatárú árammérő állásba kapcsoljuk, ha ekkor a belső ellenállása 10Ω ?

Megoldás:

a) Ha M ideális voltmérő, akkor nem folyik áram a körben, és a műszer a telep elektromotoros erejét mutatja, azaz 10 V -ot

b) Ekkor a körben folyó áram

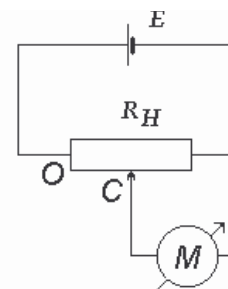
$$I = 10 / (2+88+10) = 0,1 \text{ A} = 100 \text{ mA}$$

E2) A telep elektromotoros ereje $E = 10 \text{ V}$, belső ellenállása elhanyagolható.

A potenciométer összellenállása 1000Ω .

A csúszó a potenciométer felénél áll.

Mit mutat az univerzális műszer voltmérőként, illetve ampermérőként kapcsolva, ha mindkét esetben ideális műszernek tekinthető?

Megoldás:

Voltmérőként:

ideális voltmérőn nem folyik áram, vagyis most áram csak a potenciométeren folyik:

$$10 \text{ V} / 1000 \Omega = 0,01 \text{ A.}$$

A műszer a potenciométer felén eső feszültséget mutatja: $U = 500 \cdot 0,01 = 5 \text{ V}$.

Ampermérőként:

ideális ampermérő ellenállása zérus, vagyis most rövidere zárja a vele párhuzamosan kötött potenciométer-részt, azon nem folyik áram.

Így a körben folyó áram: $10 \text{ V} / 500 \Omega = 0,02 \text{ A}$.

E3) $R_H = 2000 \Omega$,

$R = 1200 \Omega$,

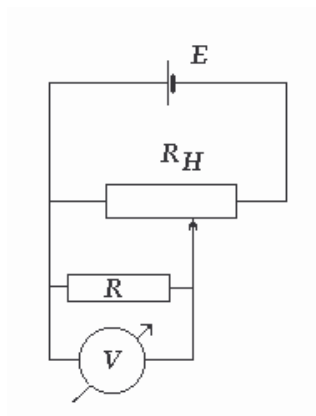
$E = 4,2 \text{ V}$,

a telep belső ellenállása elhanyagolható,

a voltmérő ideális.

A voltmérő $1,2 \text{ V}$ feszültséget mutat.

Hol áll a potenciométer csúszója?

Megoldás:

Az R ellenállás párhuzamosan van kötve a potenciométer R_1 ellenállású darabjával, és ez sorosan a potenciométer maradék ($R_H - R_1$ ellenállású) részével; ezzel az eredő ellenállással osztva E -t megkapjuk a telepen folyó áramot,

abból pedig a voltmérőn eső feszültség a párhuzamos eredővel való szorzással kapható meg:

$$1,2 = \frac{\frac{R R_1}{R + R_1}}{\frac{R R_1}{R + R_1} + R_H - R_1} \cdot 4,2 \Rightarrow R_1 = 800 \Omega, \text{ a csúszó } n = \frac{800}{2000} \cdot 1000 = 400\text{-on áll}$$

E4) A telepek és az ampermérő belső ellenállása elhanyagolható,

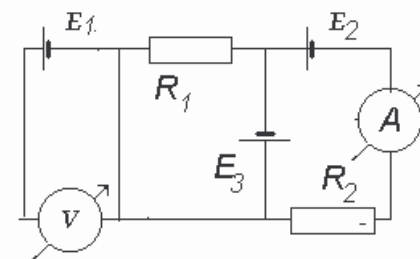
a voltmérő belső ellenállása pedig végtelennek tekinthető.

$E_1 = E_2 = 1,5 \text{ V}$,

$E_3 = 4,5 \text{ V}$.

$R_1 = R_2 = 1000 \Omega$.

Mekkora feszültség- illetve áramértéket mutatnak a műszerek?

Megoldás:

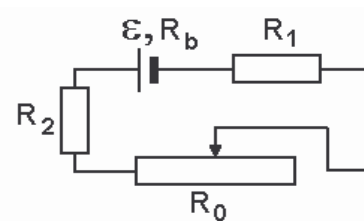
A voltmérő az E_1 telep elektromotoros erejét mutatja, vagyis $1,5 \text{ V}$ -ot (mert a közvetlenül rá van kötve a telep sarkaira).

Az ampermérőn átfolyó áram

$$I = (E_2 + E_3) / R_2 = 6 \text{ mA}.$$

E5) Van egy $E = 24 \text{ V}$ elektromotoros erejű és $R_b = 100 \Omega$ belső ellenállású telepünk, valamint egy $R_1 = 1 \text{ k}\Omega$ -os fogyasztónk.

Mekkora R_0 összellenállású potenciométerre és R_2 sorba kötött ellenállásra van szükség, ha azt akarjuk, hogy a fogyasztón - soros szabályozásnál - az áramerősség $I_{\max} = 6 \text{ mA}$ és $I_{\min} = 1 \text{ mA}$ között változzon?

Megoldás:

A potenciométer csúszójának változtatásával az áramerősség

$$I_{\max} = E / (R_b + R_1 + R_2) \quad \text{és} \quad I_{\min} = E / (R_b + R_1 + R_2 + R_0) \quad \text{között változik.}$$

A számértékeket behelyettesítve

$$\underline{R_2 = 2900 \, \Omega, \quad R_0 = 20 \, \text{k}\Omega .}$$

E6) $R_0 = 10 \, \text{k}\Omega$ összellenállású, $P = 10 \, \text{W}$ terhelhetőségű potenciométerrel potenciometrikusan szabályozzuk a feszültséget egy $R = 5 \, \text{k}\Omega$ ellenállású fogyasztón. Mekkora feszültséget kapcsolhatunk maximálisan a potenciométerre?

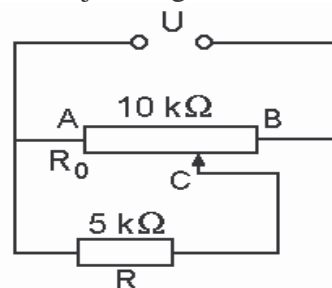
Megoldás: A feszültségszabályozást az ábrán látható kapcsolással valósítjuk meg:

A potenciométer terhelhetősége az áramerősségre ad korlátot:

$$I_{\max} = \sqrt{P / R_0} = 31,6 \, \text{mA}$$

A potenciométernek azon a részén folyik nagyobb áram, mellyel nincs párhuzamosan kötve a fogyasztó.

$$I_{CB} = \frac{U}{(10 - R_p) + \frac{5 R_p}{5 + R_p}} < 31,6 \, \text{mA}$$

I_{CB} maximális, ha az eredő ellenállás (a nevező) minimális, és ez akkor következik be, amikor a csúszó a B pontot éppen eléri, $R_p = R_0 = 10 \, \text{k}\Omega$.

Így a potenciométerre kapcsolt feszültség legfeljebb 105,3 V lehet.

E7) * Számítsuk ki, potenciometrikus feszültségszabályozásnál legalább milyen nagy értékűnek kell lennie az R ellenállásnak adott R_H és R_t esetén, hogy az U_{AB} feszültség értéke legfeljebb 10 %-kal különbözzön az ugyanúgy beállított helipottal terheletlen esetben kapott feszültségtől?

Milyen feltétellel lesz a relatív feszültségváltozás maximális értéke 10 %-nál kisebb tetszőleges $R_1 < R_H$ esetén?

Megoldás:

$$\text{A relatív feszültségváltozás} \quad \delta U = \frac{U_{AB}(R_1, \infty) - U_{AB}(R_1, R)}{U_{AB}(R_1, \infty)} \quad (*)$$

$U_{AB}(R_1, \infty)$ és $U_{AB}(R_1, R)$ értékét (3)-ból és (4)-ből behelyettesítve, egyszerűsítés után

$$\delta U = \frac{R_1 (R_1 - R_t - R_H)}{(R + R_1)(R_t + R_H) - R_1^2},$$

amelyet R_1 szerint deriválva, a szélsőérték helye $R_{1\max} = (R_t + R_H) / 2$.

Ezt az értéket (*)-ba helyettesítve, a $\delta U < 0,1$ feltételből $R = \frac{9}{4} (R_t + R_H)$ adódik.